

Jože Prinčič – sedemdesetletnik

Četudi so dnevni dolgi, leta hitro tečejo. Tako bo Jože Prinčič letos dopolnil sedemdeset let. Hitro. Pravzaprav prehitro. Zdi se mi, da sem pred kratkim pisal spominski zapis ob njegovi šestdesetletnici. Pa je minilo že deset let. Ne samo njegovih, tudi mojih. Vmes se je marsikaj spremenilo. Ne srečujeva se več dnevno, tudi najini pogovori so zelo redki. Jože bo sedemdesetletnico dočkal kot upokojenec, pred leti se je umaknil iz aktivnega raziskovalnega dogajanja. Po upokojitvi, ki si jo je iskreno želel, je dokončal začete projekte, potem pa se je posvetil novi strasti. Namesto intenzivnega raziskovalnega dela se je oprijel strastnega branja leposlovja. Se pravi, da je zgodovinarsko imaginacijo, vzpostavljanje miselnih historičnih svetov, zamenjal za vznemirljivi in izzivalni svet literature. Svet, v katerem se zrcalijo in prepoznajo tudi procesi, katerim je posvetil svoj raziskovalni opus. Ne aktivno, a od daleč še vedno spremlja razvoj matične stroke. In od daleč se jasneje in dlje vidi.

Kako vidim Jožetovo raziskovalno delo in posamezne pomembne dosežke, sem podrobno predstavil v spisu pred desetimi leti.¹ K temu nimam več kaj dodati. Še vedno stojim za svojimi besedami. Ko se s perspektive desetih let oziram nazaj, moram zopet poudariti izjemno delovno etiko Jožeta Prinčiča. Vedno sem občudoval njegovo samodisciplino, jasne cilje in neomajno voljo do uresničevanja. Žal te lastnosti niso nalezljive, četudi sva se veliko družila. Ali pa sem bil jaz posebno odporen? Vsak jih mora razvijati sam. Jože je v vsakodnevnem delu vzpostavil triado, ki ji je tedensko sledil. Dan ali dva dela na arhivskih virih, dan ali dva analize zbranih virov in literature, dan ali dva pa je pisal na osnovi pridobljenih informacij. Vsak teden, dolga leta. Nobena ura dela ni smela iti v nič. Idej je imel veliko, zato se ni ustavil vse do svoje upokojitve. Rezultati niso mogli izostati. Nizale so se knjige, monografije o gospodarski zgodovini slovenskega prostora, nizale so se številne razprave in poglavja v monografijah. Jože se ni ustrašil nobene teme iz gospodarske zgodovine socialistične Slovenije. Nobena mu ni bila tuja, nobena odveč, nobena preveč zahtevna. Vsake se je lotil s svojim elanom, če je le imel na razpolago arhivsko gradivo. Arhivsko gradivo mu je bilo najbolj merodajno. Cenil je druge raziskovalce, ki so gradili interpretacije na arhivskem gradivu. A to navdušenje mu ni meglilo presoje, da ne bi stvarno ocenjeval izpovedne moči arhivskih dokumentov. Kjer so arhivski dokumenti obmolknili, je posegel po drugih virih. Vsak je bil dobrodošel, da je le prispeval dodatno informacijo, ki mu je omogočala interpretirati gospodarsko-zgodovinski čas komunistične Slovenije v vsej vsebinski širini. Zlepa se ne bo našel raziskovalec, ki bo pregledal bolj ali manj vse

1 Žarko Lazarevič, »Jože Prinčič – šestdesetletnik,« *Prispevki za novejšo zgodovino* 51, št. 2 (2011): 133–38.

gospodarske arhivske fonde za obdobje po drugi svetovni vojni. Jože jih je. In to mu je dajalo izjemno prednost. Vedno je bil nekaj korakov pred drugimi. Vedno je lahko svetoval drugim z usmerjanjem na ustrezno gradivo – rad je delil svoje poznavanje arhivov. Zato so njegova dela izjemno bogato dokumentirana. Knjige in razprave izpod njegove tipkovnice bodo še dolgo vir informacij, napotil na nadaljnje branje in brskanje po različnih strukturah in nahajališčih virov. Tako bo tudi v času, ko bo njihova današnja interpretativna vrednost presežena.

Jože je vzpostavil gospodarsko zgodovino socialistične Slovenije, jo usmeril in zaznamoval s svojimi članki in knjigami. Seveda tudi s svojo osebnostjo. Bil je skromen, pa v naslove svojih del nikoli ni dodal še Jugoslavije. Po mojem mnenju bi jo upravičeno lahko, saj bi tako povečal odmevnost svojega dela. Slovensko zgodovino je vedno obravnaval v jugoslovanskem kontekstu. A jugoslovanske dimenzije svojega dela ni poudarjal, ker ni pregledal arhivskega gradiva v drugih republikah. Domač je bil »le« v beograjskih arhivih. Na slovenskem primeru je videl, da je lahko razlika med zvezno in republiško ravnijo velika. Zato je bil nemalokrat vznemirjen, ko je bral dela o jugoslovanski gospodarski zgodovini, pisana samo s perspektive beograjskih arhivov, s pozicije centra. Sodil je, da je to nezadostno in da bi bila perspektiva bistveno drugačna, če bi taki avtorji poleg srbohrvaščine brali tudi dela, napisana v slovenščini in makedonščini. Žal je še danes to prevladujoči model pristopa, zlasti tujih avtorjev.

Struktura bibliografije po pomenu presega numerične vrednosti. V bibliografiji so prevladujoče prisotne tri kategorije: izvirni znanstveni članki, poglavja v monografijah in avtorske monografije. Se pravi enote, ki so v zgodovinarski srenji najbolj cenjene. Jože je bil naklonjen sodelovanju z drugimi kolegi. Zlepa se ne bo našel zgodovinar, ki bo imel toliko knjig v soavtorstvu kot Jože. Tistim, ki smo sodelovali z njim pri snovanju knjižnih projektov, je bilo težko. Pa ne zato, ker bi bil Jože naporen sodelavec. Kje pa! Le sledili smo težko njegovemu delovnemu ritmu. Ker je dan začel pred zoro, je že imel napisano stran ali dve, prebran in komentiran članek ali analiziran arhivski dokument, ko smo si drugi šele meli oči ob vstajanju. A z nekaj potrpljenja in obojestranskega razumevanja se je na koncu vse ujelo. Skupne projekte smo dokončali v predvidenem času in obsegu.

Jožetovo znanstvenoraziskovalno delo bom v nadaljevanju predstavil na primeru nekaj njegovih monografij, ki predstavljajo izjemno velik opus, njihovo zaporedno branje pa pokriva celoto gospodarskega razvoja Slovenije od konca druge svetovne vojne do velike transformacije družbe in ekonomije na začetku devetdesetih let 20. stoletja. Člankov je enostavno preveč za kratek zapis. Hkrati te monografije pomenijo tudi prelomne točke Jožetovih konceptualizacij raziskovalnih postopkov, definiranja raziskovalnih vprašanj in interpretacijskih načinov. Vsaka njegova knjiga je pomenila »pozgodovinenje« časovnih obdobj ali pojavov, ki jih je analiziral v njih. Vsekakor gre za opus, ki je na področju novejših in gospodarske zgodovine vreden zaviranja.

Knjige so se začele pojavljati leta 1992, ko je izšla *Slovenska industrija v jugoslovanskem primežu*. V ospredju je bilo vzpostavljane novega gospodarskega sistema po

sovjetskem vzorcu v prvem desetletju po drugi svetovni vojni. Z izdajo *Virov za nacionalizacijo industrijskih podjetij po 2. svetovni vojni*, ki jih je napisal v sodelovanju z Marušo Zagradnik in Marjanom Zupančičem, je odmevno posegel v denacionalizacijske razprave in mnogim olajšal pot do vrnitve premoženja. S tretjo knjigo, *Povojne nacionalizacije* (1994), je dokumentacijo o nacionalizacijah postavil v širši družbenopolitični okvir. V *začaranem krogu* (1999) se je Jože posvetil šestdesetim letom. Nato sva skupaj izdala *Zgodovino slovenskega bančništva* (2000) in *Slovenske bančnike v zrcalu časa* (2005). Vlogo posameznikov in stroke kot celote je Jože problematiziral na primeru Zveze ekonomistov Slovenije (*Zveza ekonomistov Slovenije v času in prostoru*, 2001), kar je bilo zelo izvirno in tudi pred časom. Zadnjima dvema desetletjema socialistične gospodarske ureditve je posvečena knjiga *Iz reforme v reformo* (2006), ki jo je Jože napisal skupaj z drugim dolgoletnim sodelavcem, Nevenom Borakom. Po velikih makroekonomskih temah se je v svojem raziskovalnem interesu spustil na nižjo raven, na lokalno raven ali raven posameznega gospodarskega subjekta. Kot raziskovalni fenomen je definiral procesno dinamiko na ravni občine in socialističnega podjetja Tovarna vijakov Plamen Kropa (*Vigenjc 7*, 2007) in sodeloval pri delu *Postojna – upravno in gospodarsko središče* (2009), kjer je bil med vodilnimi avtorji. V Jožetovem opusu mejnik prav gotovo predstavlja knjiga *Biti direktor v času socializma* (2008). Knjiga je nastala v intenzivnem sodelovanju Jožeta z etnologom Jurijem Fikfakom. Izhodiščna teza je bila, da izmed množice relevantnih interpretacij tranzicijske uspešnosti v Sloveniji poudarita strukture ter tehnike vodenja in upravljanja, poosebljene v direktorjih uspešnih slovenskih podjetij od šestdesetih let dalje. Pozornost na vlogo posameznikov je ohranil tudi v knjigi o Stanetu Kavčiču, ki jo je napisal skupaj Božom Repetom. Kavčiča sta predstavila kot primer politično avtoritarne, a ekonomsko in socialno prosvetljene oblastne elite, ki se trudi meritokratsko upravljati družbeni razvoj v okvirih rigidnih omejitev socialistične ureditve. Leto 2013 je bilo zopet prelomno. Izšli sta dve Jožetovi knjigi. V *Poti do slovenske narodnogospodarske suverenosti* je predstavil preobrazbo Slovenije v industrijsko družbo po drugi svetovni vojni. Knjiga prestavlja povzetek njegovega dolgoletnega dela. V knjigi *Križ in kapital* je predstavil vlogo katoliške cerkve na ekonomskem področju v dvajsetem stoletju. Njegovo zadnje knjižno delo izvira iz leta 2018 in je plod sodelovanja z mlajšim kolegom Aleksandrom Lorenčičem. V pregledni obliki sta predstavila oris posameznih gospodarskih panog in biografske skice posameznih podjetij v dobi modernizacije. Gre za pravi »katalog« slovenske industrijske podjetnosti, ki bo prav gotovo zelo pogosto citiran.

Jože ima zavirljiv raziskovalni in publicistični opus. V tridesetih letih dela 15 knjig, v povprečju ena na dve leti. Vsa ta dela, ne da bi omenjali številne tehtne članke, opredeljujejo Jožeta kot osrednjo osebnost proučevanja gospodarske zgodovine socialističnega obdobja v Sloveniji. Kritična presoja Jožetovih objav več kot nazorno poudarja očitno naraščanje kakovosti njegovega raziskovalnega dela in rezultatov tega dela. Ni mogoče prezreti rasti interpretativne moči ali, bolje rečeno, zorenja Jožeta kot zgodovinarja skozi leta. Z življenjskimi in raziskovalnimi izkušnjami so nastopale spremembe

v konceptualizacijah in tematizacijah raziskovalnih vprašanj, kar se je navzven opazilo s premikom od osnovnega izhodišča rekonstrukcije k poglobljenim in sintetičnim interpretacijam. Že predelani in novi viri so mu z drugačnim branjem odkrivali nove in drugačne pomenske dimenzije socialistične ekonomske ureditve in procesov.

Vesel sem, da sva bila sodelavca in da sva del poti hodila skupaj. Vse najboljše, Jože!

Žarko Lazarević